

BEKLETİCİ SORUN
(*Meselei Müstehire*)

Asis. Hakan Pekcanitez

ANLATIM DÜZENİ

Giriş

I. Bekletici sorun kavramı ve benzer kavramlar

1. Bekletici sorun kavramı
2. Benzer müesseselerin karşılaştırılması

II. Sorunun çözümü hakkında sistemler

1. Genel olarak
2. Mukayeseli hukukta durum
3. Türk hukukunda durum
4. Tasarıdaki düzenleme

III. Bekletici sorun saymanın şartları

1. Ortaya çıkan sorunun mahkemenin görevi dışında kalması
2. Bekleticilik veya bağlılık
3. Mahkemenin kararı

IV. Bekletici sorun saymanın etkileri

V. Sonuç

GİRİŞ

Kural olarak mahkemeler, kendi önlerine getirilmiş uyuşmazlıklar hakkında birbirlerinden bağımsız olarak karar vermek zorundadırlar¹.

¹) Saim Üstündağ, Medeni Yargılama Hukuku C. I, İstanbul 1977, s. 153.

Bir uyuşmazlık hakkında görevli olan mahkeme, o uyuşmazlığın çözümü sırasında ortaya çıkan ve uyuşmazlığın çözümü yönünü sağlayan sorunlar hakkında da yetkili sayılır². Örneğin, sulh mahkemesinde 5000 liralık bir alacak davası görülürken aynı mahkeme, alacağın dayandığı senedin sahte olup olmadığına karar verebilir. Yine, paylaşırma (taksim) davasında sulh mahkemesinin yetkisini aşmayan mülkiyet uyuşmazlıkları, paylaşırma davasının görüldüğü sulh mahkemesinde çözümlenebilir (HUMK m. 566).

Ancak, ortaya çıkan sorunun çözümü, mahkemenin (asıl davayı gören yargıcın) görevi dışında kalmakta ise, yani, başka bir yargılama makamına ait ise, bu durumda da mahkemeler ortaya çıkan sorunu kendi başlarına çözümleyebilecekler midir? Örneğin hukuk mahkemesinde bir uyuşmazlığın çözümü sırasında ortaya çıkan sorun, başka bir yargı (idari veya anayasa) yerine ait ise, mahkeme asıl uyuşmazlığı çözüme bağlayabilmek için bu sorunu da çözümleyebilecek midir?

Her ne kadar uyuşmazlığı çözen yargıç bu uyuşmazlığın çözümü sırasında ortaya çıkan ön sorunlar hakkında yetkili sayılır ise de, bu istisnaları olan bir kuraldır. Gerçekten bazan görev ve yetkiye ilişkin hükümler, bazan da yasadaki hükümler gereği mahkemeler bu sorunları çözmeye, yani bu sorunlar hakkında karar vermeğe yetkili sayılmamıştır. Bu sebeple, uyuşmazlığın çözümü sırasında ortaya çıkan bu gibi bazı sorunların, görevli yargı yerinde çözümünü beklemek durumundadır. İşte böyle bir sorunun çözümü, görülmekte olan davaya göre bekletici sorun (mesele müstehire) teşkil eder.

Biz bu çalışmamızda bekletici sorunu ele aldık. Birinci bölümde bekletici sorun kavramı ve benzer müesseselerle farkını inceledik. İkinci bölümde ise, mahkemenin görmekte olduğu dava sırasında ortaya çıkan sorunun çözümü bakımından mukayeseli hukukta ve Türk hukukunda benimsenen tutumu inceledik. Daha sonraki bölümlerde ise, bekletici sorun saymanın şartlarını ve etkilerini tespit etmeye çalıştık.

I — Bekletici Sorun Kavramı ve Benzer Kavramlar

1. Bekletici Sorun Kavramı

a) Terim Sorunu

Mesele müstehire, arapçadan dilimize geçmiş bir terimdir. Türkçe karşılığı ise bekletici sorun (mesele) dir³. Öğreti ve uygulamada, bekle-

²) M.R. Belgesay, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, İstanbul 1939, s. 67.

³) Alm. Praejudizielle Rechtsverhältnisse, bindende Rechtsverhältnisse, Vorentscheidungsfrage, Vorfrage; Fr. question prejudicielle.

tici sorun yerine başka terimler de kullanılmaktadır. Örneğin, öğretide ön mesele⁴, bekletici ön mesele⁵, durdurucu sorun⁶ terimleri, bekletici sorun terimi yerine kullanılmaktadır. Uygulamada ise, bekletici sorun terimi yerine, geri bıraktıran mesele⁷ geciktirici mesele⁸ ön sorun⁹ terimleri kullanılmaktadır.

Meselei müstehire teriminin eski ve yabancı kökenli olması ve bekletici sorun, meselei müstehirenin yerleşmiş Türkçe karşılığı olması nedeniyle, biz çalışmamızda bekletici sorun terimini kullanacağız. Öğretide de çoğunlukla bekletici sorun terimi kullanılmaktadır¹⁰.

b) Tanım

Öğretide bekletici sorun çeşitli şekilde tanımlanmıştır.

Bekletici sorun, «Esas davanın tetkiki sırasında meydana çıkıp, halli o mahkemenin vazifesi haricinde ve esas davanın haline tesiri olan nizalar, ihtilaflardır¹¹».

«Bir dava esnasında taraflardan birinin dermeyan edip, rüyeti diğer bir makam veya mahkemeye ait bulunan ve davayı asliyenin haline tesirli olan meselelere, meselei müstehire denir¹²».

«Mahkeme vazifesi dışında kalan bir iddia muvacehesinde olduğuna ve bu iddia halledilmedikçe önünde görülmekte olan davayı bir karara raptedemiyeceğine göre mevzu bahis iddianın vazifeli merci tarafından hallini beklemelidir. Yani mevzu bahis iddia derdest davaya nazaran bir meselei müstehire teşkil eder¹³».

«...tetkiki başka bir mahkemenin vazifesine giren ve davanın halli onun haline bağlı olan bir meseledir¹⁴».

⁴) **Faruk Erem**, Ön Mesele Olarak Anayasaya Aykırılık İddiası, Ankara 1962, s. 3 vd.

⁵) **Şeref Gözübüyük**, İdari Yargı, İkinci Bası, Ankara 1973, s. 234.

⁶) **Nurullah Kunter**, Ceza Muhakemesi Hukuku, Altıncı Baskı, İstanbul 1978, s. 69. Yazar, bekletici sorun terimini kullanmakla beraber bu terimin de kullanılabileceğini belirtmektedir.

⁷) Uyuş. Mah. 21.1.1969, E. 69-51, K. 9-55 (İçt. Kül. 1969 C.1, s.858).

⁸) HGK. 19.9.1962, E.6/10, K.35 (**Demirhan/Tazebay**, Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu, Usulle İlgili Kanun ve İçtihatlar, Ankara 1956, s. 969).

⁹) HGK. 26.1.1977, E. 1975/1-1059, K. 51, (İKİD, 1977, s. 5478).

¹⁰) **Baki Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Usulü, Dördüncü Bası, Ankara 1979, s. 180; **Saim Üstündağ**, Medeni Yargılama Hukuku, İkinci Bası, C.1, İstanbul 1977, s. 153; **N. Bilge/E. Önen**, Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, Üçüncü Bası, Ankara 1978, s. 23; **Öztekin Tosun**, Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, İkinci Bası, İstanbul 1976; **Kunter**, s. 35

¹¹) Türk Hukuk Lügati, Ankara 1944, s. 229.

¹²) **Belgesay**, (1939), s. 68.

¹³) **İlhan E. Postacıoğlu**, Medeni Usul Hukuku Dersleri, İstanbul 1975, Altıncı Bası, s. 145.

¹⁴) **Necmettin Berkin**, Medeni Usul Esasları, İstanbul 1969, s. 74.

Yargıtay'a göre ise bekletici sorun, «Aslında davayı inceleyen mahkemenin görevi içinde bulunmayan ve davayı kapsayan uyuşmazlığın çözülmesi yönünü sağlayan ön sorunun, görevli olan merci tarafından çözülmesine değin, mahkemenin esas uyuşmazlığı çözümlenmesi için beklenmesi gereken meseledir¹⁵».

Bütün bu tanımlardan yararlanarak bekletici sorunu şöyle tanımlayabiliriz: Bir davanın görülmesi sırasında ortaya çıkan ve bu davanın incelenebilmesi veya sonuçlandırılabilmesi için, mahkemenin görevi dışında kalması sebebiyle, görevli yargılama makamınca (veya idari makamlarca) çözümlenmesine değin beklenilmesi gereken sorunlara, bekletici sorun denir.

2. Benzer Müesseselerle Karşılaştırılması

a) Ara Sorun (Hadise)

Ara sorun, bir davanın çözümü için, dava konusu ile dolayısıyla ilgili bir usul sorunundan ibaret ve asıl davaya aşılınmış küçük davalardır¹⁶. Ara sorunun çözümü, yani küçük davanın halli davayı gören yargıcın (mahkemenin) görevi içindedir. Örneğin, ilk itirazlar bir ara sorundur. Bu itirazın incelenmesinden önce mahkeme davanın esasına giremez. İlk önce bu ara sorunun çözümü gereklidir.

Bekletici sorun da, ara sorun gibi, önceden çözümü gereken ve esas davanın çözümünü önleyen sorundur. Yalnız burada çok önemli bir fark bulunmaktadır. Ara sorunun çözümü, bağlı olduğu davaya göre yargıcın görevi içindedir. Halbuki bekletici sorunun çözümü, davayı gören yargıcın görevi dışında kalmaktadır. Kısaca, ara sorunun çözümü asıl davanın görüldüğü mahkemenin görevi içinde olup, ara soruna ilişkin usul hükümlerine göre davayı gören yargıç tarafından karara bağlanacaktır (HUMK. m. 222). Bekletici sorunda ise, davayı gören mahkemenin görevi dışında kalan sorunun, görevli mahkemede çözümünü beklemek gerekecektir.

b) Ön Sorun (Meselei Mukaddime)

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, gerek öğreti ve gerekse uygulamada bekletici sorun yerine ön sorun terimi de kullanılmaktadır¹⁷. Bizce bu terimler birbirinden farklı olup, aynı anlamdaymış gibi kullanılması doğru değildir.

¹⁵) HGK. 7.4.1971, E. 67/4-373, K-224 (İçt. Kül. 1971, C.2, s. 285).

¹⁶) Morel (Postacıoğlu'ndan naklen, s. 503)

¹⁷) Bkz. Yukarıda I 1 a.

Mahkeme, önüne getirilmiş uyuşmazlığı çözümleyecektir. Çözüm-
lenecek olan bu uyuşmazlığa asıl sorun (Hauptfrage) gözüyle bakılabilir¹⁸.
Bu asıl sorun yanında, bir de asıl sorunun karara bağlanabilmesi için,
daha önce karara bağlanması gereken diğer sorunlar vardır. Örnek ver-
mek gerekirse, zamanaşımına ilişkin itirazları, paylaşırma davasında
sulh mahkemesinin görevini aşmayan mülkiyet uyuşmazlıklarını sayabiliriz.
Asıl sorunu, yani, asıl dava konusu isteği karara bağlamakla görevli olan
mahkeme davanın görülmesi sırasında ortaya çıkan ön sorunları da ka-
rara bağlamakla görevlidir¹⁹.

Ancak bazı ön sorunların karara bağlanması başka bir yargı yerinin
görev alanına girebilir. İşte bu tür sorunlara bekletici sorun (ön sorun
değil) denir. Demek ki bir davanın görülmesi sırasında ortaya çıkan soru-
nun bekletici sorun sayılabilmesi için en azından mahkemenin görevi dı-
şında başka bir yargı yerinde çözümlenmesi gerekir. Örneğin, hukuk mah-
kemesinde bir davanın görülmesi sırasında, idari yargıya ilişkin bir sorun
ortaya çıkarsa, mahkeme bu sorunu çözümleyemeyeceğinden bekletici
sorun saymalıdır. Bu soruna ön sorun diyemeyiz. Bazı yazarlar bekletici
sorunu ön sorundan ayırt edebilmek için «bekletici ön sorun» terimini
kullanmaktadır. Sonuç olarak diyebiliriz ki, her ön sorun bir bekletici
sorun değildir²⁰.

II — Sorunun çözümü hakkında sistemler

1. Genel olarak

Mahkeme görevi dışında kalan bir sorunu çözümlemedikçe, bakmak a-
olduğu davayı bir karara bağlayamıyorsa, bu sorunu nasıl çözümleyecek-
tir? Öğreti ve uygulamada bunun iki şekilde çözümlendiğini görüyoruz.

Birinci çözüm şu yoldadır: Mahkemeler görevleri dışında karar ve-
remeyeceklerinden, sorunun görevli yargılama makamında çözümünü
beklemelidirler. Yani başka bir yargılama makamında çözümü gereken
uyuşmazlık, asıl davaya göre bekletici sorun teşkil eder. Mahkeme, bu
uyuşmazlık hakkında daha önce bir dava açılmışsa yargılamayı ertele-
yerek bunun sonucunu beklemesi gerekir. Henüz bir dava açılmamışsa,
ilgili tarafa bir süre vererek, bu uyuşmazlık hakkında görevli yargılama
makamında dava açması istenir. Verilen süre içinde dava açılmışsa, bu
konuda karar verilinceye kadar asıl uyuşmazlık bekletilir²¹.

18) Tosun, s. 298.

19) Ceza yargılama hukukunda buna nisbi muhakeme yapma denilmektedir.

20) Bkz. Gözübüyük, s. 234 vd.

21) Postacıoğlu, s. 145, Berkin s. 75

Bu sistemin faydası, mahkemelerin aynı sorun hakkında farklı karar vermesinin önlenmesidir. En büyük sakıncası ise, davaların uzamasına ve zaman kaybına sebep olmasıdır²². Bir diğer sakınca, davaların uzamasında çok defa menfaati olan davalının, bekletici sorun yaratabilmek için gerçek olmayan itirazlar ileri sürmesi; yani sistemin, kötü niyetle kullanmaya olanak tanınmasıdır²³.

İkinci çözüm şekli ise, «davanın yargıcı, savunmanın da yargıcıdır» ilkesidir. Bu ilke gereğince, davayı gören yargıç, bu dava sırasında ileri sürülen tüm savunmaları (defileri) de kendi görev alanına girmese bile çözümleyebilecektir. Yani, bekletici sorun olarak kabul etmeyecektir. Ancak, mahkemenin görevi dışında kalan sorunun çözümü kesin hüküm teşkil etmeyip, aynı sorun hakkında başka bir mahkemede dava açılıp karar verilebilir²⁴.

Bu sistemin faydası, davaların uzamasının önlenmesi ve davaların uzaması için bekletici sorun yaratılması amacıyla tarafların kötü niyetli kullanımına olanak tanınmamasıdır. Bu çözüm, ayrıca bekletici sorun sebebiyle yargılama ertelenmeyeceğinden, zaman ve emek açısından usul ekonomisine daha uygundur²⁵. Şimdi, mukayeseli hukukta ve Türk hukukunda bu iki sistemden hangisinin geçerli olduğunu incelemeye çalışalım.

2. Mukayeseli Hukukta Durum

a) Fransız Hukukunda

Fransız Hukukunda kural olarak mahkemeler, «davanın yargıcı savunmanın da yargıcıdır» (Le juge de l'action est le juge de l'exception) ilkesi gereğince, dava sırasında ortaya çıkan sorunları bekletici sorun saymayıp, kendi görev alanlarına girmese bile bizzat çözümlemektedirler. Uygulamada, Asliye Hukuk mahkemeleri bu ilkeyi geniş olarak uygulamaktadırlar²⁶. Ancak asıl sorun hakkındaki kesin hüküm, ön sorun hakkında mahkemenin verdiği kararı kapsamaz. Başka bir deyişle, mahkemenin dava sırasında çözümlediği ön sorun hakkında görevli yargılama makamında tekrar dava açılabilir.

²²) Winfried Kralik, Die Vorfrage im Verfahrensrecht. Wien 1953, s. 22 vd.; Postacıoğlu, s. 147, Berkin s. 75.

²³) Postacıoğlu, s. 147; Berkin, s. 75; Ayrıca bkz. Kralik, s. 22 vd.

²⁴) Belgesay, (1939 Bast) s. 67; Postacıoğlu, s. 145.

²⁵) Gaupp/Stein/Jonas, Kommentar zur Zivilprozessordnung, 19. Auflage, I. Band, Tübingen 1972, § 148, I 2; Kralik, s. 23.

²⁶) Kralik, s. 180; Postacıoğlu, s. 145.

Ancak hukuk mahkemeleri, idari mahkeme veya makamların görevlerine giren ön sorunlar hakkında karar vermek yetkisine sahip değildirler. Davanın yargıcı savunmanın da yargıcıdır ilkesi, idari mahkeme veya makamların görevlerine giren sorunlar hakkında geçerli değildir. Bu tür ön sorunlarla karşılaşan mahkemeler yargılamayı erteleyerek, idari makam veya mahkemelerin kararını beklerler. Bunun gibi, özel mahkemelerde (örneğin, ticaret mahkemesi iş mahkemesi vb.); kişisel durum, aynı haklar, bir kimsenin medenî haklarını kullanma ehliyeti gibi, hukuk mahkemelerinin görev alanına giren konularda, ön sorunlar hakkında kendileri karar veremeyip, yetkili yargılama makamının çözümünü beklemelidirler²⁷.

b) İsviçre Hukukunda

İsviçre Hukukunda, yaşaca aksi öngörülme hallerde mahkemeler idari makamlara ait ön sorunlarla karşılaştıkları takdirde, bu sorunları bekletici sorun saymayıp çözümleyebilmektedirler. Ancak idari makamlara ait sorunların; mahkemenin asıl uyuşmazlık hakkında karar verebilmesi için, çözülmesi gerekir türden olması aranır²⁸. Ne var ki mahkemelerin ön sorun hakkında verdiği karar, hüküm fıkrasına geçirilmemekte; dolayısıyla, kesin hüküm niteliğine sahip olmamaktadır. Bunun yanında mahkemeler idari makamlara ait sorunlar hakkında idari makamlara başvurabilirler. Yine, davadan önce idari makamlara başvurulmuş fakat henüz bir karar verilmemişse, mahkemeler idari makamların kararını beklemelidirler²⁹.

Mahkemeler idari yargıya ilişkin sorunlarla karşılaştıkları zaman bunları çözümlenmeye yetkili değildirler. Bu tür sorunlarla karşılaştıkları takdirde yargılamayı erteleyip, idari mahkemenin kararını beklemelidirler³⁰.

c) Alman Hukukunda

Bekletici sorun yapılması, Alman Medeni Yargılama Kanununun (Zivilprozessordnung) 148. paragrafında genel bir hükümle düzenlenmiştir. Bu hükme göre, «Bir davada hüküm verilebilmesi, diğer bir davanın konusunu teşkil eden bir hukuki ilişkinin mevcut olup olmadığına veya bir idari makamın tespitine kısmen veya tamamen bağlı ise, mahkeme, diğer uyuşmazlığın neticelenmesine veya idari makamın kararına kadar

²⁷ **Kralik**, s. 19-20; **Belgesay**, (1939) s. 67.

²⁸ **Leuch**, Die Zivilprozessordnung für den Kanton Bern, 3. Auflage, Bern 1956, s. 9; **Guldener** Schweizerisches Zivilprozessrecht, s. 30; **Üstündağ**, s. 155 vd.

²⁹ **Guldener**, s. 30, 12 no.lu atf.

³⁰ **Leuch** s. 9.

yargılamayı erteleyebilir». Bu düzenleme ile yargıcın bekletici sorun sayıp saymaması kendi takdirine bırakılmıştır. Mahkemenin görevini aşan sorunlarla karşılaşan yargıç bu tür sorunları bizzat çözümleyebileceği gibi, bekletici sorun sayıp, görevli yargılama makamının çözümünü bekleyebilir. Ancak bu yargıç için bir hak olup, mükellefiyet değildir³¹⁻³².

Hukuk mahkemeleri, önlerine getirilmiş uyuşmazlıklarda ortaya çıkan ve idari mahkemelere (veya makamlara) ilişkin sorunları, idari mahkemelere (veya makamlara) başvurmadan çözümleyebilirler. Örneğin, arsası üzerindeki yoldan geçişlerin önlenmesi için arsa sahibinin açtığı davada davalı, yolun kamuya ait olduğunu ileri sürerse, hukuk mahkemesi kamu hukukuna ilişkin olan bu sorunu ara sorun (Inzident, hâdise) olarak çözümleyebilir. Fakat mahkeme yolun kamuya ait olduğu sonucuna varsa dahi, bu konuda kesin hüküm vermiş olmayacağından, bir başka mahkeme aynı yolun kamuya ait olmadığına karar verebilir³³.

Alman Medeni Yargılama Kanununun 151-154. paragraflarında ayrı bir düzenleme ile, aile hukukuna ilişkin sorunlarla karşılaşan mahkemelerin tarafların istemi üzerine³⁴ yargılamayı erteleyip, bu sorunlar hakkında görevli mahkemenin kararını beklemeleri öngörülmüştür. Çünkü aile hukukuna ilişkin sorunlar hakkında özel yargılama yöntemi uygulanmaktadır. Yine yargıç istem üzerine yargılamayı erteleyebileceği gibi, re'sen de (ZPO § 148'e göre) erteleyebilir. Ancak bu yönde bir istem olduğu takdirde yargılamayı ertelemek zorundadır³⁵. Örneğin bir uyuşmazlık hakkında karar verilebilmesi, evliliğin hükümsüz olup olmadığına bağlı ise ve bu konuda dava açılmışsa, istem üzerine mahkeme yargılamayı erteler. Hükümsüzlük davası açılmamışsa, davanın açılması için ilgili tarafa süre verilir. Hükümsüzlük davası verilen sürede açılmamışsa veya dava sonuçlanmamışsa asıl davaya devam edilir (ZPO § 151)³⁶.

Hukuk mahkemeleri bakmakta olduğu uyuşmazlığın çözümü sırasında ortaya çıkan iş hukukuna ilişkin sorunları da, görevli mahkemeden karar alınmasını beklemeden çözebilir³⁷. Bunun gibi, Sosyal mahkemelerin

³¹⁾ **Rosenberg/Schwab**, Zivilprozessrecht, 12 neubearbeitete Auflage, München 1977, § 14 II 3.

³²⁾ Alman Hukukunda bekletici sorun hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Ingo Mittenzwei**, Die Aussetzung des Prozesses zur Klärung von Vorfragen, Berlin 1971.

³³⁾ **Ksoll**, Zivilprozessrecht, 2. yenilenmiş basım, Düsseldorf, s. 16.

³⁴⁾ İstem olmadıkça da yargıç yargılamayı erteleyebilir.

³⁵⁾ **Mittenzwei**, s. 14.

³⁶⁾ **Rosenberg/Schwab**, § 13 IV 1.

³⁷⁾ **Rosenberg/Schwab**, § 15 III.

(Sozialgerichte) görevlerine giren sorunlar hakkında bizzat karar verebilirler³⁸.

Hukuk mahkemeleri, görmekte oldukları dava ile bağlantılı olan idari işlemlerin geçerliliği hakkında da istem üzerine, inceleme yapabilirler. Ancak burada bir ayırım yapmamız gerekir. Yargıç inceleme sonunda idari işlemi hükümsüz olarak tesbit etmişse, asıl uyuşmazlık hakkında karar verirken idari işlemi göz önüne almaz. İdari işlemi hükümsüz değil de iptal edilebilir olarak tesbit etmişse, yargıç (hukuk yargıcı) bu işlemi bizzat iptal edemez. İşlem görevli mahkemece iptal edilinceye dek, o işlemi geçerli olarak kabul etmek zorundadır. Yargıç zaten idari işlemi geçerli olarak kabul etmişse, doğaldır ki, bu işlemle bağlı sayılır³⁹.

3. Türk Hukukunda Durum

Bekletici sorun hakkında Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda bir hüküm (m. 255) varsa da, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 42 ve 568. maddelerindeki istisnai hükümlerden başka, konuyu düzenleyen genel çerçeveli bir hüküm bulunmamaktadır. Bu sebeple hangi sorunların bekletici sorun sayılması gerektiği, öğretisi ve uygulamada farklı şekilde anlaşılmaktadır.

Hukuk mahkemeleri, kamu hukukuna ilişkin sorunları, dava veya karşı dava (HUMK. m. 206) yolu ile çözümleyemeyip, bu tür dava açıldığı takdirde reddedecek iseler de; bu sorunların defi yoluyla ileri sürülmesi halinde, bu sorunlar hakkında karar verebilecekler midir?

Belgesay'a göre, hukuk mahkemesi, çözümü başka bir mahkemeye veya idari makama ait bir davada görevli olmadığına resen karar vermek zorunda ise de (HUMK. m. 7), defi olarak ileri sürülen bu tür sorunları çözebilir. Nitekim Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 7. maddesi sadece davadan bahsedip, müdafaadan (savunmadan) söz etmemektedir. Yine, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 187. maddesi, her mahkemeye baktığı davaya bağlı olan iddiaları da çözmek görevini vererek, «davanın yargıcı, savunmanın da yargıcısıdır» ilkesini kabul etmiş oluyor⁴⁰.

Karafakih, hangi davaların ertelenmesi gerektiği hakkında. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda bir hüküm bulunmadığından, bunun «davanın yargıcı, savunmanın da yargıcısıdır» şeklinde anlaşılması gerektiği

³⁸) Rosenberg/Schwab, § 15 III.

³⁹) Rosenberg/Schwab, § 14 IV 2 c; Ksoll, s. 16.

⁴⁰) Belgesay, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Serhi, C. 1, İstanbul 1949, s. 102.

fikrindedir. Yazara göre, ancak bazı istisnai hallerde bekletici sorun yapılmasına izin verilmiştir⁴¹.

Postacıoğlu ise, Türk pozitif hukukunun bu görüşleri destekler nitelikte olmadığını ve en azından sulh mahkemesi önünde ileri sürülen savunmanın, bu mahkemenin görevini aştığı takdirde bekletici sorun yapılmasının, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun hükümleri gereği olduğunu belirtmektedir⁴².

Biz bu konuda bir sonuca varmadan önce, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu dışında, diğer kanunlardaki bekletici soruna ilişkin hükümleri incelemek istiyoruz.

Mahkemeler bakmakta oldukları uyuşmazlığa uygulayacakları kanun hükümlerini Anayasaya aykırı görürlerse, bunu bekletici sorun sayıp, Anayasa Mahkemesine başvurarak davayı ertelemelidirler (Anayasa, m. 151; 44 Sayılı Kanun, m. 27). Anayasaya aykırılık iddiası olarak bekletici sorun iki şekilde ortaya çıkabilir.

İlk olarak, hukuk mahkemesinde⁴³ görülmekte olan bir davada uygulanacak kanun hükmünün Anayasaya aykırı olduğu iddia edilir ve yargıç bu iddiayı ciddi bulursa, yargılamayı erteleyerek Anayasa mahkemesine başvurur⁴⁴.

İkinci olarak, bir hükmün Anayasaya aykırılığını taraflardan birinin ileri sürmesi şart değildir. Yargıç bakmakta olduğu davada uygulanacak kanun hükmünü Anayasaya aykırı bulursa, tarafların ileri sürmesine gerek olmadan, resen bekletici sorun sayıp Anayasa Mahkemesine başvurabilir (Anayasa, m. 151; 44 Sayılı Kanun, m. 27).

⁴¹ Karafakih, Hukuk Muhakemeleri Usulü Esasları, Ankara 1952, s. 88-89.

⁴² Postacıoğlu, s. 146; Aynı yönde, Berkin, Medeni Usul Hukuku Esasları, İstanbul 1969, s. 75.

⁴³ Hukuk mahkemeleri dışındaki özel ve genel mahkemelerle icra tetkik mercii, Anayasa mahkemesine başvurabilir. İcra tetkik mercilerinin mahkeme olarak kabul edileceği hakkında bkz: Anayasa Mahkemesinin 26.10.1965, 25/57 tarihli kararı (Resmi Gazete, 8.12.1965. Sayı: 12171).

⁴⁴ Alman hukukunda yargıç, Anayasayı yorumlamakta ve başka bir yasayla karşılaştırmakta bağımsızdır. Bu bağımsızlıkları uygulayacakları, hukuk kuralının Anayasaya uygun olup olmadığını tetkik etme açısından da geçerlidir. Yargıç bunu hâdise prosedürü içinde inceler ve hukuk kuralının Anayasaya uygun olduğuna karar verebilir. Fakat hukuk kuralının Anayasaya aykırı olduğu sonucuna varırsa, buna göre işlem yapamaz; Hukuk kuralını Anayasaya aykırı bulursa, yargılamayı ertelemeli ve Anayasa Mahkemesinin kararını beklemelidir (Rosenberg/Schwab, § 17 II; Stein/Jonas, § 148 III; Mittenzwei, s. 158). Hakem Mahkemesinin Anayasa mahkemesine başvurma yetkisi yoktur (Rosenberg/Schwab, § 17 II 1 b).

Anayasa Mahkemesi için kendisine gelişinden başlamak üzere altı ay içinde kararını verir ve açıklar (Anayasa m. 451/III). Anayasa mahkemesi altı ay içinde karar vermezse, mahkeme Anayasaya aykırılık iddiasını kendi kanısına göre çözümler. Ancak mahkeme, uyuşmazlık hakkında henüz hüküm vermeden önce Anayasa Mahkemesinin kararı gelirse, bu karara uymak zorundadır (Anayasa, m. 151/IV).

Anayasa Mahkemesinin kararları kesin olup, mahkemeler bu karar ile bağlıdır (Anayasa, m. 152).

Bekletici soruna ilişkin bir başka düzenleme de Danıştay Kanunu ile getirilmiştir. Danıştay Kanununun 30. maddesinin (E) fıkrasında, hukuk mahkemelerinde görülmekte olan bir dava ile ilgili idari bir işlemin anlam veya kapsamının yorumu konusunda, taraflar arasında bir uyuşmazlık ortaya çıkar ve mahkeme bu uyuşmazlığı bekletici sorun sayıp, ilgili tarafa Danıştayda dava açması için süre verip yargılamayı erteleyebilir.

Yorum davası, idari bir işlemin «anlam veya kapsamının» yorumlanması için açılır. Danıştay hukuk mahkemesinin kararı üzerine açılan ve yorum davasına konu olan idari işlemin hukuka aykırı olması sebebiyle iptaline karar veremeyeceği gibi, bu işlem sebebeyle tazminata da hükmedemez⁴⁵

Yorum davasının açılabilmesi için ilk olarak, hukuk mahkemesinde görülmekte olan dava sırasında bir idari işlemin anlam ve kapsamının belirtilmesinin bir ön sorun olarak ortaya çıkması gerekir⁴⁶. İkinci olarak bu ön sorunun çözümlenmesi için ilgilinin idari yargıda dava açmasına mahkemenin karar vermiş olması gerekir. Danıştay hukuk mahkemesinin bu kararını, yorum davasının dinlenme şartı olarak kabul etmekte ve bu şart yerine getirilmeden açılan yorum davalarını red etmektedir⁴⁷.

Hukuk mahkemesi idari işlemin anlam ve kapsamının yorumlanmasını bekletici sorun olarak kabul ederse, ilgili tarafa dava açması için uygun bir süre verir⁴⁸.

45) Ancak yorum davası yoluyla bir idari işlemin geçerli olup olmadığının da tesbit edilebileceği ve bunun ihtiyaçlar durumuna daha uygun düşeceği ileri sürülmektedir. **Sıddık Sami Onar**, İdari Hukukunun Umumi Esasları, Üçüncü Bası, İstanbul, s. 1774; **Gözübüyük**, s. 238.

46) **Onar**, s. 1807; **Gözübüyük**, s. 234 vd..

47) Nitekim Danıştay Sekizinci Dairesi bir kararı ile, hukuk mahkemesince verilmiş bir karar olmaksızın açılan yorum davasını reddetmiştir: «Mezbaha idaresi tarafından tesis edilen idari işlemin manâ ve şumulünün tayini hususunda davacının Adliye mahkemesinde açtığı davada, mahkemenin görevsizlik kararı vermesi üzerine, ilgili tarafından Danıştayda yorum davası talebi ile açıldığı anlaşılmıştır. Ortada yorum davası için adalet mahkemesince verilmiş bir karar olmadan açılan yorum isteğini havi davanın reddine karar verilmiştir». 8.D. 1.2.1966 E.66/722, K.362 (**Hakkı Müderrisoğlu**, Danıştay Kanunu ve Danıştay Yargılama Usulü, Ankara 1978, s. 106).

48) **Gözübüyük**, s. 237; **Kuru**, (1979), s. 18.

Danıştay, hukuk mahkemesinin kararını (bekletici sorun hakkındaki) eleştirmeden, şartlarına uygun bir yorum davasına bakmak zorundadır⁴⁹. Danıştayın yorum davası hakkındaki verdiği karar, yani yaptığı yorum kesin hüküm niteliğindedir. Hukuk mahkemesi bu karar ile bağlı olup, Danıştayın yapmış olduğu yorumu aynen kabul etmek zorundadır⁵⁰.

Bekletici soruna ilişkin diğer bir düzenleme de Türk Vatandaşlığı Kanununda yer almaktadır. Türk Vatandaşlığı Kanununun 41. maddesine göre, Danıştay dışındaki bir yargılama organı önünde bir kimsenin Türk vatandaşı olup olmadığı iddia edilir veya ilgili organ (örneğin, hukuk mahkemesi) tarafından tereddüte düşülürse bu sorun İçişleri Bakanlığından⁵¹ sorulur. İçişleri Bakanlığı bir ay içinde kararını mahkemeye bildirir. Ancak ilgililerin bu karara karşı ve kararın mahkemece kendilerine tebliğinden itibaren bir ay içinde Danıştay'a başvurma hakları vardır. Aksi takdirde Bakanlık kararı kesinleşir (Vatandaşlık Kanunu m. 41/II).

Taraflar bir ay içinde Danıştaya başvururlarsa, bakılmakta olan dava Danıştayın kararına kadar ertelenir. Danıştay bu sorunu üç ay içinde karara bağlar. Danıştayın bu kararı kesin olup mahkeme bu karar ile bağlıdır (Vatandaşlık Kanunu, m. 41/III).

Bekletici sorunla ilgili başka bir düzenleme de, 2247 sayılı «Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanun» da yer almaktadır.

Olumlu görev uyuşmazlıklarında⁵², Uyuşmazlık Mahkemesine başvurma istemini kapsayan dilekçe veya yazı ile eklerini alan Başsavcı veya Başkanunsözcüsü⁵³, Uyuşmazlık mahkemesine başvurunca, durumu her iki yargılama makamına hemen bildirir (2247 Sayılı Kanun, m. 17/II). Uyuşmazlık Mahkemesine başvurulduğu kendisine bildirilen yargılama ma-

49) Gözübüyük, s. 239.

50) Gözübüyük, s. 239.

51) Bu incelemeyi İçişleri Bakanlığı Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü, Vatandaşlık Şubesi Tetkik Bürosu yapar. **Nomer Ergin**, Vatandaşlık Hukuku Dersleri, Dördüncü Bası, İstanbul 1980, s. 146.

52) Olumlu görev uyuşmazlığı; adli, idari ve askeri yargıya bağlı ayrı iki yargı makamına açılan ve tarafları, konusu ve sebebi aynı olan davalarda bu yargı mercilerinin her ikisinin kendilerini görevli sayan kararlar vermiş olmaları, görev kararlarına karşı itiraz yolunun açık olduğu ceza davalarında bu kararların kesinleşmiş bulunması durumunda meydana gelir (2247 sayılı Kanun, m. 17/I).

53) Olumlu görev uyuşmazlığı çıktığı takdirde bunu davanın tarafları ister. Bu son kararı veren yargılama makamına dilekçe ile (iki nüsha) yapılır. Yargılama makamı dilekçenin bir nüshasını diğer tarafa yedi gün içinde cevaplarını vermek üzere tebliğ eder. Yargılama makamı bu süre geçtikten sonralı adli veya askeri ceza yargılama makamı ise, ilgili başsavcıya; idari yargı veya askeri idari yargılara makamı ise, ilgili Başkanunsözcüsüne yollar (2247 sayılı Kanun, m. 15).

mı, görev konusunda Uyuşmazlık Mahkemesince bir karar verilinceye kadar, yargılamayı erteler (2247 Sayılı Kanun, m. 18). Mahkemenin bekleme süresi, Uyuşmazlık mahkemesine başvurulduğunu bildiren yazının alındığı günden itibaren altı aydır. Bu süre içinde Uyuşmazlık Mahkemesinin kararı gelmezse yargılamaya devam edilir (2247 Sayılı Kanun, m. 18/II). Ancak esas hakkında son kararı vermeden Uyuşmazlık mahkemesinin kararı gelirse, yargılama makamı bu karara uymak zorundadır.

Uyuşmazlık Mahkemesinin kararları kesin olup (2247 Sayılı Kanun, m. 29), yargılama makamı bu karara uymak zorundadır.

Bu açıklamalardan sonra, görüşümüzü şöyle özetleyebiliriz.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda bekletici soruna ilişkin genel çerçeveli bir hüküm bulunmayışını, «davanın yargıcı, savunmanın da yargıcıdır» şeklinde yorumlayamayız. Nitekim yukarıda açıklamaya çalıştığımız Anayasaya aykırılık iddiası, idari bir işlemin anlam ve kapsamının yorumlanması (yorum davası), Türk vatandaşlığı ile ilgili uyuşmazlıklar veya olumlu görev uyuşmazlıkları, asıl uyuşmazlığa nazaran bekletici sorun teşkil eder. Hukuk mahkemeleri bu tür uyuşmazlıkları ön sorun olarak çözümleyemeyip, bekletici sorun saymak zorundadırlar. Bu sebeple, sadece Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununu ele alarak bir sonuca varmak sağlıklı olmamaktadır.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda da, taraflardan birinin vesayet altına alınması (MK. m. 354 vd.) veya kendisine kanuni bir müşavir tayin edilmesi (MK. m. 379) talep edilirse yargıç bu hususta kesin bir karar verilinceye kadar yargılamayı erteleyebilir (m.42/1).

Aynı şekilde ortaklığın giderilmesi ve paylaşırma davalarının görülmesi sırasında ortaya çıkan ve sulh mahkemesinin görevini aşan (5000 lirayı aşan)⁵⁴ uyuşmazlıklar, asıl davanın görülmesiyle bağlantılı ve dava sonunda verilecek hükme tesir edecek nitelikte ise, bu uyuşmazlıkların bekletici sorun yapılması gerektiği, bu düşünce için pozitif dayanaktır⁵⁵. Bu tür uyuşmazlıklarla karşılaşan yargıç, ilgili tarafa dava açması için 10 günlük süre verir (HUMK. m. 567/II). Bu süre içinde dava açılırsa açılan davanın sonucunun beklenmesi gerekir⁵⁶. Verilen süre içinde dava açıl-

⁵⁴) HUMK. m. 566'da 300 lira denilmekte ise de, 1711 sayılı Kanunla yapılan değişiklikte artırılması unutulmuş bu miktarın, m.8 deki gibi 5000 lira olarak anlaşılması gerekir.

⁵⁵) Postacıoğlu, s. 146; Üstündağ, s. 158.

⁵⁶) Davacı bir taşınmaz malın ortaklığının giderilmesini istemiştir. Davalılar ise, taşınmazın taksim edildiğini ve tapu kayıtlarının hükümsüz olduğunu ileri sürmüştür. Bu durumda usulün 566 ve 567. maddelerine göre bu yoldaki anlaşmazlığın çözülmesi sulh mahkemesinin görevi dışında olup, asliye mahkemesine aittir. Bu itibarla davalılara tapu kaydının iptali için süre verilmesi ve bu yolda dava açtığı takdirde sonucunun beklenmesi gerekir. 6. HD. 7. 1. 1965, 3806/5 (Rıfat Ersoy: Notlu İzahlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ankara, 1966 s. 526).

mamışsa, bu uyuşmazlık gözönüne alınmadan davaya devam olunur. Ancak davaların görülmesi sırasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar, dava sonunda hükme tesir edecek nitelikte olmalıdır⁵⁷.

Bununla beraber, idari yargı (idari makam değil) nın görevine giren sorunlar hakkında veya evlilik, soydanlık (nesep) gibi objektif olarak karara bağlanması gereken sorunlar dışında bekletici sorunun uygulanması geniş tutulmamalıdır. Bu açıdan bekletici sorun yapılacağı zaman, yarar ve zararının dikkatlice incelenmesi ve yargılamayı uzatması söz konusu olmayan durumlarda bekletici sorun yapılması gereklidir⁵⁸. Beklemenin yargılamayı uzatacağı zaman, asıl uyuşmazlığı karara bağlayacak olan yargıç, ileri sürülen sorunları da karara bağlayabilmelidir. Ancak mahkemenin bu konuda verdiği karar sadece önündeki davayı çözümlenmek açısından geçerli olup, ön sorun hakkında kesin hüküm teşkil etmeyecektir. Ayrıca bekletici sorun hakkında verilen karar bir ara kararı olması sebebiyle temyiz edilememekte ise de, gereksiz yere bekletici soruna karar verilmesi ve davaların uzamasının önlenmesi için, bu karara temyiz kabiliyetinin tanınması gerekir⁵⁹. Nitekim Alman Hukukunda yargılamanın ertelenmesi kararına karşı (bekletici sorun), basit itiraz (einfache Beschwerde) hakkı tanınmıştır⁶⁰.

Ayrıca yargıcın davayı başından savmak niyetiyle bekletici soruna karar verip davaya devam etmemesi (yargılamayı erteleme) halinde sorumlu olması gerekir.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 574. maddesine göre, yersiz ve oyalayıcı (vahî) beyanlar sebebiyle yargıcın davaya devam etmemesi, hakkı yerine getirmekten çekinme sayılır. Gereksiz yere ve işi başından savmak kasdıyla bekletici soruna karar verip yargılamayı erteleme hali de buraya girmelidir. Nitekim yargıç, kendi önüne getirilmiş uyuşmazlığı çözmek zorunda olup, bunu sürüncemede bırakmaya yetkili değildir⁶¹.

⁵⁷) Ortaklığın giderilmesi davası sırasında, paydaşlardan bir kısmı tarafından faydalı masrafların tahsili için Asliye mahkemesinde dava açtıklarını ileri sürmesi ortaklığın giderilmesi davasının bekletilmesini gerektirmez. HGK. 18.11.1953, E.6/58, K. 57 (C. Çatalkaya/A. Tarıkoğulları/M.H. Özcan, Yeni İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ankara 1956, s. 665).

⁵⁸) Baumbach, A./Lauterbach, W.: Zivilprozessordnung, 34. neuarbeitete Auflage, München, § 148 2 A. Görevi dışında kalan sorunu çözümlen yargıcın yanılması veya yanlışlık yapma olasılığı vardır. Bu sebeple yargıç çok dikkatli olmalı ve kendisinin çözümünde sakınca bulunduğu durumlarda, görevli mahkemenin kararını beklemelidir.

⁵⁹) Postacioğlu, s. 147.

⁶⁰) Gaupp/Stein/Jonas, § 148, II 4; Rosenberg/Schwab, § 148 II 1.

⁶¹) Postacioğlu s. 72.

Ancak yargıcın sorumlu tutulabilmesi için kasdı gereklidir. Yine bu sebebe dayanılarak sorumluluk davası açılabilmesi için, noter vasıtasıyla ihtarname gönderilmesi ve yargıcın göreve davet olunması gereklidir (HUMK. m. 574/II). Bu ihtarname üzerine yargılamaya devam etmeyen yargıç aleyhine sorumluluk davası açılabilmelidir⁶².

Uygulamada ise mahkemeler, bakmakta oldukları davanın incelenebilmesi veya hükme bağlanabilmesi için, diğer bir adli (iş mahkemesi, tapulama mahkemesi, vb.) veya idari mahkemelerin görevlerine giren sorunlar hakkında bizzat karar verememekte ve ilgili tarafa süre vererek dava açmalarını ve açılan davanın sonucunu beklemektedirler.

Örneğin, ortaklığın giderilmesi davası sırasında dava konusu mallar üzerindeki mülkiyet uyuşmazlığı bekletici sorun teşkil eder⁶³. Yine ortaklığın giderilmesi davası sırasında, tapu kayıtlarının hükümsüz olduğu ileri sürülmüş ise bu uyuşmazlığın bekletici sorun olarak çözümü gerekir⁶⁴.

Hukuk mahkemeleri, görmekte oldukları dava ile ilgili idari yargıya ilişkin uyuşmazlıklar hakkında da bir karar veremeyip, bu uyuşmazlıkların idari yargıda çözümüne değin yargılamayı ertelemektedirler. Örnekler:

«Olay, taşınmaz malın imar durumu ile de ilgilidir. Belediyece, yaptırılması istenilen su deposunun inşaatında fenni mahzur bulunması sebebiyle inşaat ruhsatı verilmemiş ve Belediyenin bu kararına karşı Danıştaya dava açmış olmasına nazaran idari dava sonucunun beklenmesi ve sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken⁶⁵...».

«Tapu kaydının düzeltilmesine ilişkin uyuşmazlık, bir mülkiyet anlaşmazlığıdır ve görevli yargı yeri Adliye mahkemesidir. Ortada idari davay-

⁶²) Hakkın yerine getirilmesinden çekinme aynı zamanda Ceza Kanununun 231. maddesine göre suç teşkil eder.

⁶³) Ortaklığın giderilmesi istenilen taşınmazın mülkiyeti hakkında taraflar uyuşmazlık halinde buldukları takdirde, ortaklığın giderilmesine karar verebilmek için bu uyuşmazlığın çözülmesi gereklidir. HGK. 16.5.1951, E.2/100-35, K.62 (İçt. Kül. 1950, C.2, s. 175) Aynı yönde: 4.HD. 5.10.1950, E.7033, K.4402 (İçt. Kül. 1950, C.1, s. 175).

⁶⁴) Usul Kanununun 566-568. maddeleri uyarınca tapu kaydı üzerindeki uyuşmazlıkların daha önce çözülmesi ortaklığın giderilmesine ait kararın bundan sonra verilmesi gerekir. Olayda davaya katılan kimse, asliye mahkemesine açtığı dava ile taşınmaz mal paylarından birisinin kendi adına tescilini istediğine göre, bekletici mesele olarak bu davanın sonucunun beklenmesi gerekir. HGK. 16.1.1964, 41/32 (Erdoğan, Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Ankara 1973 s. 385.)

⁶⁵) 5.HD. 21.1.1974, 96/283 (YKD. 1975/3, s. 47).

la kaldırılması gereken bir işlem varsa, bu ancak bir bekletici sorun olabilir⁶⁶».

Hukuk mahkemeleri idari makamlara ait sorunları da bekletici sorun saymaktadır⁶⁷. Alman Hukukunda idari makamlara ait sorunları bekletici sorun olarak kabul etme yağıcın takdirine bırakılmıştı. İsviçre Hukukunda da hukuk mahkemeleri idari makamlara ait sorunları kendileri çözebilmektedir⁶⁸. Ancak kanundan doğan bir zorunluluk olmadıktan sonra, mahkemeler idari makamlara müracaat edecek yerde bizzat çözümleyebilmelidir⁶⁹.

Yukarıdaki açıklamalarımızda, hukuk mahkemesi önünde görülmekte olan bir dava sırasında, mahkemenin görevi dışında kalan ve davanın çözümü için sonuçlandırılması gereken sorunun defî olarak ileri sürülmesi halinde bekletici sorun sayılmasını inceledik. İkinci olarak bekletici sorun şöyle ortaya çıkar. Görülmekte olan davalardan biri hakkında karar verilebilmesi diğer davanın konusunu teşkil eden bir hukukî ilişkinin mevcut olup olmadığına, kısmen veya tamamen bağılı bulunuyorsa (irtibat hâli) mahkeme, diğer davanın kesin hükümle sonuçlanmasına kadar yargılamayı erteler. Kısaca, davalardan biri, diğeri hakkında bekletici sorun teşkil eder.

Birbiri ile bağlantılı olan davaların birleştirilmesi mümkün olmamışsa⁷⁰ davalardan birinin diğeri için bekletici sorun yapılması gerekir⁷¹.

⁶⁶) Uyuş. Mah. 21.1.1969, E.69-51, K.69-55 (İçt. Kül. 1970/1).

⁶⁷) Taşınmaz malın taksimi suretiyle ortaklığın giderilmesi taleplerinde, taşınmazın imar sınırı içinde olup olmadığının Belediyeden sorulması ve alınacak cevaba göre karar verilmesi gerekir. 6.HD. 5.11.1975, 6675/6785, (YKD. 1976/7 s. 973-974).

⁶⁸) Leuch, s. 9, Üstündağ, s. 155.

⁶⁹) Üstündağ, s. 155. Kanaatimizce de idari makamlara ilişkin sorunlar hakkında bekletici sorun yapılması geniş tutulmamalıdır.

⁷⁰) Birbiri ile bağlantılı olan davalardan, ikinci olarak açılan başında ilk itiraz olarak davaların birleştirilmesi istenmemişse (HUMK. m. 187/5) veya aynı mahkemede açılmamış ise (HUMK. m. 48). davalar ayrı ayrı görülmeye devam edecektir. Ancak davalar birleştirilmiş ise ve davalardan birinin müsbet olarak karara bağlanması diğeri konusuz bırakacak ise, müsbet olarak karara bağlanması gereken davanın ilk önce görülmesi ve diğeri ertelenmesi, yani diğeri dava için ön sorun (bekletici sorun değil) yapılması gerekir.

⁷¹) Senet iptal davasının incelenmesi ve görülmesine, aynı senede dayanılarak açılan tahsil davasının varlığı engel değildir. Bu halde davaların ya birleştirilerek görülmesi veya iptal davasının, tahsil davası için bekletici sorun olarak kabul edilmesi gerekir. 3.HD. 12.4.1954, E.3586, K.2559, (İçt. Kül. 1955, C.1-2, s. 256).

Aynı anda görülmekte olan ve birbiri ile bağlantılı olan davalardan biri hukuk mahkemesinde, diğeri ise idari mahkemede olabilir.

«Belediyenin 755 sayılı Gecekondu Kanunu gereğince dağıttığı arsa tahsisı sonucu tesis edilen tapunun, sonradan tahsisten vazgeçilmesi sebebiyle açılan iptal davasında, tahsisten vazgeçilmesi kararının idari mahkemede görülen davası bekletici sorun olup, idari dava kesinleşmediğinden iptal davasının reddi isabetsizdir⁷².»

Yine davaların ikisi de hukuk mahkemelerinde görülüyor olabilir.
Örnekler :

«Aralarında Medeni Kanunun emrettiği şekilde nikâh rabıtası bulunmayan ve 6652 sayılı Kanuna göre nüfusa yazılan evlilik kaydının da iptali dava edilen kadının nafaka davası, evlilik kaydının iptali hakkında açılan davanın sonuna ertelenmelidir⁷³.»

«Davacı ve davalıya ait taşınmazların birbirine sınır oluşturup oluşturmayacağı, duruşmada varlığı öne sürülen davacıya karşı açılmış ayrı dava sonucunda anlaşıldığına göre, anılan dava dosyası getirilerek çekişmeli yerle ilgili ise o davanın bekletici sorun olarak kabulü gerekir⁷⁴.»

Ceza mahkemesinde görülmekte olan bir davanın sonucu, hukuk mahkemesindeki bir davanın incelenmesine veya hükme bağlanmasına etki edebilecek nitelikte ise (bağlantılı bulunuyorsa), hukuk mahkemesi ceza mahkemesinin kararına dek yargılamayı erteler⁷⁵. Hukuk mahkemesinde görülmekte olan bir davada alacağın dayandığı senedin sahteliği hususunda ceza mahkemesine dava açıldığı takdirde, bu mahkemeden karar alınana kadar hukuk mahkemesindeki dava bekletilir⁷⁶. Ancak ceza mahkemesinde daha önce bir dava açılmış ve beraat kararı verilmiş ise, hukuk mahkemesi bu karar ile bağlı değildir (HUMK m 315, BK. m. 53). Buna karşılık senedin sahteliğine ilişkin ceza mahkemesi kararı hukuk mahkemesini bağlar. Ancak kusurun takdiri ve tazminatın miktarı ile hukuk mahkemesi bağlı olmamalıdır (BK. m. 53).

⁷²) HGK. 10.3.1973, E.1-21, K.180 (İKİD. 1973, S. 145/156, s. 2003).

⁷³) 2.HD. 11.3.1966, E.1409, K.1495 (İKİD, C.61-76. s. 4515).

⁷⁴) 14.HD. 28.12.1976, 5900/6543 (YKD. 1978/3, s. 415-416).

⁷⁵) Alman Medeni Yargılama Kanununun 149. paragrafına göre, uyuşmazlığın çözümü sırasında cezayı gerektiren hükme tesir edecek nitelikte bir fiil ortaya çıktığı takdirde mahkeme, ceza yargılamasının sonuçlanmasına kadar, yargılamayı erteleyebilir.

⁷⁶) Bilge/Önen, s. 580.

Hukuk Usulü Mahkemeleri Kanununun 528. maddesine göre hakem önüne götürülmüş bir uyuşmazlık hakkında verilecek hükme etki edecek bir vesikanın sahteliği hakkında Ceza mahkemesinde sahtelik davasının açılmış olduğunun taraflarca ileri sürülmesi halinde, hakemler bu konuda kesin hüküm verilinceye kadar yargılamayı ertelemelidirler!

4. Tasarıdaki Düzenleme

Gerek 1967⁷⁷ ve gerekse 1971⁷⁸ yılında hazırlanmış olan Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu tasarıları, bekletici sorunla ilgili genel çerçeveli bir hüküm içermektedir.

Her iki tasarıdaki bekletici soruna ilişkin hükümler gerekçeleriyle birlikte hemen hemen aynı olduğundan, biz 1971 tarihli «Hukuk Yargılama Usulü Kanun Tasarısı»'ndan sözedeceğiz.

Tasarının bekletici sorunla ilgili 220. maddesinin birinci fıkrasına göre, «Bir davada hüküm verilebilmesi, başka bir davanın konusu olan bir hukuki ilişkinin bulunup bulunmadığına kısmen veya tamamen bağlı ise, mahkeme o davanın kesin hükümle sonuçlanmasına kadar beklemek üzere yargılamayı başka güne bırakır». Bu fıkra hükmü farklı da olsa, Alman Medeni Yargılama Kanununun 148. paragrafının bir çevirisidir. Ancak, ZPO § 148 den farklı olarak, tasarının gerekçesinde de belirtildiği gibi, birinci fıkradaki şartların varlığı halinde yargıcın bekletici sorun yapma zorunluluğu vardır. Halbuki ZPO § 148 de bekletici sorun sayma yargıcın takdirine bırakılmıştır. Yine ZPO § 148 de bekletici sorun olarak, idari makamların tespitinin dahi beklenebileceğine değinilmiştir. Tasarıda ise, ilk fıkra hükmünde sadece «mahkeme» den bahsedip idari makamlardan söz edilmemiş, ancak bunun böyle olduğuna tasarının gerekçesinde değinilmiştir.

Görülmekte olan davanın çözümüne bağlı olan diğer davanın önce veya sonra açılması önemli değildir. Yine diğer davanın aynı kişiler arasında olması şart değildir.

220. maddenin ikinci fıkrası ile, gerçekte bekletici sorun teşkil etmeyen bir sorunun, bekletici sorun olarak kabulü nedeniyle davaların uzamasının önlenmesi amacıyla mahkemenin bekletici soruna ilişkin kararının (ara kararı) temyiz edilebilmesi düzenlenmiştir. Şimdiki durumda ise, Usul Kanunumuzun hükümleri gereği, mahkemenin bekletici sorun hak-

⁷⁷) 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun başlığının ve bazı maddelerinin değiştirilmesi, bazı maddelerinin kaldırılmasına, bu kanunu bazı madde ve fıkraların eklenmesine dair kanun tasarısı ve gerekçesi, s. 45 vd.

⁷⁸) Hukuk Yargılama Usulü Kanun Tasarısı, s. 49-50.

kındaki kararı bir «ara karar» olması nedeniyle temyiz edilememektedir. Bu ise, gerekli olmadığı halde ortaya çıkan sorunların bekletici sorun sayılması ve dolayısıyla davaların uzamasına yol açmaktadır.

Mahkemenin bekletici sorun hakkında verdiği kararın temyizi üzerine Yargıtay'ın bu konuda yapacağı inceleme, tasarının ikinci fıkrasına göre «ivedi» işlerden sayılmış ve temyiz üzerine beklemenin yaratacağı sakıncanın da giderilmesi amaçlanmıştır. Buna karşı bekletici sorun sayılması yönündeki isteğin reddi hakkındaki karara temyiz yolu kapatılmıştır. Alman Hukukunda ise, bekletici sorun sayılması yönündeki isteği reddine karşı acele itiraz (sofortige Beschwerde) hakkı tanınmıştır⁷⁹.

220. maddenin üçüncü fıkrasında ise açılması gereken davadan söz edilmiştir. Bu fıkra göre, bir davanın incelenmesi veya sonuçlandırılması başka bir mahkemenin (idari veya başka bir hukuk mahkemesi) görevine giren sorunun çözümüne bağlı ise, mahkeme ilgili tarafa görevli mahkemeye başvurması için bir süre verir. İlgili taraf bu süre içinde görevli mahkemeye başvurmuş ise mahkeme birinci fıkroda olduğu gibi bekleme kararı verir. Belirtilen süre içinde ilgili taraf mahkemeye başvurmamış ise, bu husus gözönüne alınmadan asıl dava hakkında hüküm verilir⁸⁰.

Görüldüğü gibi bu fıkra hükmünde, asıl davanın incelenebilmesi veya sonuçlandırılabilmesi için açılması gereken bir dava sözkonusu edilmiştir (Praejudizialitaet). İlk fıkra hükmünde ise, bir davada hüküm verilebilmesi başka bir davanın konusu olan bir hukuki ilişkinin bulunup bulunmadığına bağlılık (Abhaengigkeit) sözkonusudur.

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda genel çerçeveli özel bir hüküm bulunmadığı gibi, mahkeme içtihadlarında da açıklığa kavuşmamış olan bekletici sorunun tasarıda düzenlenmiş olması yerinde olmuştur. Ayrıca, Alman Medeni Yargılama Kanununda olduğu gibi, bazı özel hallerde (evlilik veya soydanlık gibi) bekletici sorun yapılabilmesinin düzenlenmesinin faydalı olacağı görüşünderiz⁸¹.

III — Bekletici Sorun Saymanın Şartları

Yukarıda incelemeye çalıştığımız ve çeşitli şekillerde ortaya çıkan bekletici sorun hakkında, mahkemenin karar verebilmesi için şu şartların varlığı gereklidir.

⁷⁹) Ayrıntılı bilgi için bkz. **Rosenberg/Schwab**, § 148 II 1, **Gaupp/Stein/Jonas**, § 148 II 5.

⁸⁰) Verilen süre içinde ilgilinin dava açmaması üzerine, mahkemenin bizzat sorunu çözümlene yetkisi yoktur.

⁸¹) 1967 tarihli tasarının aynı yönde eleştirisi için ayrıca bkz. **Saim Üstündağ**: İHFM, C. XXXIII, S. 1-2, s. 171 vd.

1. Ortaya Çıkan Sorunun Mahkemenin Görevi Dışında Kalması

Davanın görülmesi sırasında ortaya çıkan sorunun çözümü mahkemenin görevi içinde ise, mahkeme bu sorunu bizzat çözümleyebilecektir. Bu tür sorunlar bekletici sorun sayılmaz. Örneğin HUMK. m. 566'ya göre, sulh yargıcı, paylaşırma davaları sırasında ortaya çıkan ve değerini tayin mümkün olan 5000 lirayı geçmeyen uyuşmazlıkları çözümleyebilir. Demek ki, 5000 liraya kadar olan sorunlar bekletici sorun değil, ön sorun teşkil edecek ve mahkeme bu sorunları çözebilecektir. Örnekler :

«Davacı nizalı yerin tarihli kayıttan gelerek tarihli kayıt dahilinde kaldığını iddia ettiği halde, davalılar bu kaydın nizalı yere ait olmadığını ve tarihli kaydın içine girdiğini, nizalı yerle davacının ilgisi bulunmadığını bildirdiklerine göre, bu yerin dava tarihindeki değeri tesbit edildikten sonra, değer itibarıyla sulh mahkemesinin görevi içine girdiği takdirde önce bu mülkiyet uyuşmazlığı (sorunu) halledilmek ve sulh mahkemesinin görevi dışında kaldığı takdirde görevli mahkemede uyuşmazlığın çözümü için usulün 567. maddesi gereğince taraflara süre verilmek lâzım gelirken, bu uyuşmazlık çözümlenmeden yargılamaya devam edilmesi yolsuzdur⁸²».

«Muristen kaldığından bahisle, ortaklığın giderilmesi istenilen taşınır malların kendilerine ait olduğunu iddia eden taraflar zilyet buldukları ve zilyetlik mülkiyete kârîne teşkil ettiğine göre aksini isbat davacılar düşer. Bunun için, usulün 567. maddesi gereğince Asliye hukuk mahkemesinde dava açmak üzere süre verilmesi ve neticesini beklemek gerekir. Sulh mahkemesinin görevini aşarak işbu uyuşmazlığı çözmesi mümkün değildir⁸³».

Davanın görülmesi sırasında ortaya çıkan ve uyuşmazlığın çözülmesi yönünü sağlayan sorunun çözümü, diğer bir adli (hakem, iş vb), idari, cezai veya Anayasa Mahkemesi ve hattâ idari makamların görev alanına ait olabilir. Mahkeme görevi dışında kalan uyuşmazlıkları çözümleyemeyeceğine göre ve bu uyuşmazlıkların çözümü, görmekte olduğu davanın çözümü yönünü sağlıyorsa, yargılamayı erteleyerek, uyuşmazlığın görevli yargı yerine çözülmesini beklemelidir. Örneğin, «Vasiyetnamenin sıhhati hususunda bir uyuşmazlık ortaya çıkarsa bunun görevli mahkemede bir neticeye bağlanması için karar verilmesi gerekir⁸⁴».

⁸²) 5.HD. 31.11.1954, 5393/4261 (T. Atasayan: Hukuk Muhakemeleri Usulü İçtihatlar Külliyyatı, Ankara 1954, s. 635).

⁸³) 6. HD. 23.10.1975, 5834/6524 (YKD. 1976/5, s. 645).

⁸⁴) 2.HD. 5.1.1951, 8077/98 (İçt. Kül. 1951/1, s. 81).

2. Bekleticilik (Praejudizialitaet) veya Bağımlılık (Abhaengigkeit)

Davanın görülmesi sırasında ortaya çıkan sorunun bekletici sorun olarak kabulü için, bu sorunun başka bir yargılama makamının görevine girmesi yeterli değildir. Ayrıca, davayı gören mahkemenin önündeki uyuşmazlığı inceleyebilmesi veya uyuşmazlık hakkında karar verebilmesi için ortaya çıkan sorunun çözümünün beklenmesi gerekli olmalıdır (bekleticilik). Hangi sorunların bekletici sorun teşkil edebileceği hakkında bir genelleme yapılamıyacağı için, bunun her somut durumda ayrıca incelenmesi gereklidir. Ancak bekletici sorun teşkil eden sorunlara, Yargıtay'ın şu kararlarını örnek olarak verebiliriz.

«Çözülmesi başka bir sorunun neticesine bağlı olan bir uyuşmazlığın neticesinin beklenmesi gerekir⁸⁵».

«Evlâtlığın ref'i hususunda verilen kararın mirasa etkili olacağına göre, bunun kesbi kat'iyet etmesini beklemek gerekir⁸⁶».

Mahkeme (yargıç) dava sırasında tarafların ileri sürdükleri ve bekletici sorun yapılmasını istedikleri sorunları, görevinin dışında kalması nedeniyle bekletici sorun saymak zorunda değildir. İleri sürülen sorunların ciddi olmadığına kanaat getirirse, yani bu sorunların sırf davanın sürünce kalmaya gibi kötü niyetle ileri sürüldüğü kanaatinde ise, mahkeme yargılamayı ertelememelidir⁸⁷.

Mahkeme görmekte olduğu davada ortaya çıkan sorunu bekletici sorun olarak kabul ederse, bu konuda henüz karar vermeden önce ilgili tarafa dava açması için bir süre verir. İlgili taraf bu süre içinde görevli yargılama makamında dava açarsa mahkeme bekletici soruna karar verir ve bu davanın kesin hükümle sonuçlanmasına kadar yargılamayı erteler. Ancak mahkemenin ilgili tarafa verdiği süre, dava açması için verilen süre olup, bekletici sorun hakkında karar verilebilmesi için değildir⁸⁸. Bu süre kanunda belirtilmiş olabilir. Örneğin, sulh mahkemesi görevini aşan uyuşmazlıklar hakkında karar veremeyeceğinden ilgili tarafa 10 gün içinde dava açması için süre verir (HUMK. m. 567). Böyle bir süre yoksa ilgili tarafa verilen süre davanın açılması içindir. Nitekim Yargıtay da bir kararında bu yönde sonuca varmıştır.

⁸⁵) 3.HD. 27.9.1954, 6573/5057 (İçt. Kül. 1956/C.1-2, s. 334).

⁸⁶) 2.HD. 15.5.1951, 2937/2734 (İçt. Kül. 1951, C.2, s. 216).

⁸⁷) **Belgesay**, (1939), s. 68.

⁸⁸) **Belgesay'a** göre, mahkeme bekletici sorun hakkında karar verebilmesi için bakmakta olduğu davayı belirli bir süre erteler ve gerekirse bu süreyi bir defa daha uzatabilir. Bu süre içinde yetkili makam bekletici sorun hakkında karar vermezse, mahkeme görmekte olduğu davayı, bekletici sorun teşkil eden iddiayı nazara almaksızın sonuçlandırır (1939) s. 68 vd.

«Davacının verilen süre içinde veraset davasını açıp takip ettiği anlaşılırsa, ilâmı elde etmesi kendi ihtiyarında olmayıp mahkemeye ait bulunması nedeniyle, süre içinde karar yerine getirilmiş telâkki edilerek, davacının ilâmı elde etmesinin beklenmesi gerekir. Bu esastan hareket edilmiyerek, davacıya veraset belgesi ibrazı hakkında doğrudan doğruya kat'i süre verilmesi ve karar gereği yerine getirilmediğinden bahs ile yazılı şekilde davanın reddi cihetine gidilmesinde isabet yoktur⁸⁹».

Görülmekte olan davalardan biri hakkında karar verilebilmesi, diğer davanın konusunu teşkil eden bir hukuki münasebetin mevcut olup olmadığına kısmen veya tamamen bağlı bulunuyorsa (bağlılık), davalardan biri diğeri için bekletici sorun teşkil eder⁹⁰.

Görülmekte olan davaların birleştirilmesi mümkün olmamış ve aralarında bağlılık mevcut ise, davalardan biri diğeri hakkında bekletici sorun teşkil eder. Nitekim ortaklığın giderilmesi davalarında, asliye hukuk mahkemesinde görülmekte olan şuf'a ve kayıt iptali davalarının sonucu hissedarlık durumuna etki edeceğinden sonucunun beklenmesi gerekir⁹¹. Aynı anda görülmekte olan davalar arasında bağlılık varsa, birinin diğeri için bekletici sorun yapılması gerektiğine Yargıtayın şu kararını örnek olarak verebiliriz.

«Müvekkili tarafından azledilen Avukatın açtığı avukatlık ücreti davasında, daha önce müvekkil tarafından davacı avukat aleyhine açılan, vekâlet görevini özenle yerine getirmemekten dolayı tazminat davasının sonucunun beklenmesi gerekir.

Davalı müvekkil tarafından davacı avukat aleyhine açılan dava sonunda verilecek karar, hem davacının görevini özenle yürütüp yürütmediğini belirleyecek ve hem de dolayısıyla azlin haklı olup olmadığını tespit edecektir. Bu durumda mahkemece yapılacak iş, davacı aleyhine açılan davanın sonucunu beklemekten ve hasıl olacak duruma göre bu davayı halletmekten ibarettir⁹²».

Ancak davalardan biri hakkında verilecek kararın diğerine etkisi yoksa veya bu etki dolayısıyla ise, diğer davanın bekletici sorun sayılıp yargılamanın ertelenmesi gerekmez. Nitekim Yargıtayın bu yönde kararlarına rastlamak mümkündür.

⁸⁹) 1.HD. 5.7.1965, 4960/3948 (İKİD. S. 54, s. 4484).

⁹⁰) «Aralarında bağlılık bulunan iki davadan birinin sonucu diğer davayı etkilediği takdirde, o davanın sonucunun beklenmesi gerekir. HGK. 20.9.1978, E. 78/11-961, K. 753 (İKİD. 1978, s. 6443).

⁹¹) 5.HD. 7.10.1950, E.41/4194, K. 3260 (İçt. Kül. 1951, C.1 s. 107).

⁹²) 4.HD. 6.3.1979, E.78/12405, K.79/2914 (YHD, 1979/9, s. 1394)

«Sulh hukuk mahkemesinde açılmış olan ve taksime ilişkin olan dava mevzuu gayrimenkul hakkında, asliye hukuk mahkemesinde tamir bedeli delayısıyla açılmış alacak davası ve mahiyeti, sulh hukuk mahkemesindeki taksim ve izalei şuyu davasının ertelenmesine engel teşkil edecek sebep sayılmaz⁹³».

3. Mahkeme Kararı

Bir davanın görülmesi sırasında ortaya çıkan uyuşmazlık mahkemenin görevine girmiyorsa ve bu uyuşmazlık karara bağlanmadan asıl uyuşmazlık hakkında karar verilemiyorsa, mahkeme bekletici sonuna karar verir. Ancak bekletici sorun yapılmasını bazan kanun koyucu kendisi saptar, bazan da bunu yargıcın takdirine bırakır.

Kanun koyucu bekletici sorun yapılmasındaki faydayı kendisi saptadığında, mahkemenin o konuda bekletici sorun sayma zorunluluğu vardır. Örneğin, hukuk yargıcının davada uygulanacak kanun hükmünün Anayasaya aykırılığı ileri sürüldüğünde ve bu iddianın ciddi olduğu kasına varırsa bekletici sorun yapma zorunluluğu vardır (Anayasa, m. 151). Yargıç Anayasaya aykırı olan hükmü bizzat çözümleyememektedir. Kanun koyucu Anayasaya aykırılık gibi önemli bir sorun hakkında çeşitli mahkemelerin farklı karar vermelerini önlemek amacıyla bekletici sorun saymayı zorunlu kılmıştır.

Kanun koyucu bekletici sorun savmanın faydalı olmayacağı durumlarda bekletici sorun yapılmasını yasaklamıştır. Örneğin, İcra ve İflas Kanununun 68. maddesinin 4. fıkrasına göre, «Borçlu murisine ait bir alacak için takip edilmekte olup da, terekenin borca batık olduğunu ileri sürerse bu hususta ilâm getirmesi için kendisine uygun bir mühlet (süre) verilir. Bunun dışında itirazın kaldırılması talebinin kabul veya reddi için ileri sürülen iddia ve savunmalar bekletici sorun (mesele) yapılamaz».

İcra ve İflas Kanununun 68. maddesinde daha önceleri böyle bir hüküm bulunmadığından, çeşitli iddia ve savunmalar bekletici sorun sayılıyordu. Örneğin, alacaklı hakkında sahte senet düzenlediğinden dolayı ceza kovuşturmasına başlandığı, borçlunun haklarını kullanma yeteneği olmadığından kısıtlanması gerektiğine ilişkin iddialar bekletici sorun sayılmaktaydı. 538 sayılı Kanunla, İcra ve İflas Kanununda yapılan değişikliklerle, sadece terekenin borca batık olduğuna ilişkin iddialar bekletici sorun sayılır. Bunun dışındaki iddia ve savunmalar bekletici sorun yapılmaz.

⁹³) 2.HD. 9.4.1950, 2498/714 (Atasayan, s. 638).

Kanun koyucu bekletici sorun yapılmasında bir yasak veya zorunluluk öngörmemiş ise, bunu davayı gören yargıcın takdirine bırakmış demektir. Bu durumda yargıç bekletici sorun yapılmasında fayda bulunup bulunmadığını, somut olayda kendisi saptayacaktır.

İster zorunlu olsun, isterse yargıcın takdirine bırakılmış olsun, bir davanın görülmesi sırasında ortaya çıkan sorunun bekletici sorun sayılması için mahkemenin (yargıcın) bu yönde karar vermiş olması gereklidir. Örneğin Anayasaya aykırılık iddiasının bekletici sorun yapılabilmesi için mahkemenin kararı gereklidir. Mahkemenin bu yönde kararı olmadan Anayasaya aykırılık iddiası bekletici sorun teşkil etmez. Yine bir işlemin anlam veya kapsamının yorumunun bekletici sorun teşkil edebilmesi için, mahkemenin bu yönde kararı gereklidir⁹⁴.

Birbiri ile bağlantılı olan davalardan birinin diğeri için bekletici sorun teşkil edebilmesi için de, mahkemenin bekletici soruna karar vermesi gerekir. Bunun gibi, bir davanın görülmesi sırasında ortaya çıkan uyuşmazlığın bekletici sorun olarak kabulü için mahkemenin taraflara görevli yargılama makamında dava açmaları için süre vermesi ve bu süre içinde dava açılırsa bekletici soruna karar vermesi gereklidir. Böyle bir karar olmadan açılan ikinci dava, görülmekte olan davaya nazaran bekletici sorun teşkil etmez.

Ancak mahkemenin bekletici soruna ilişkin kararı (ara kararı) bir görevsizlik kararı değildir. Çünkü görevsizlik kararı davanın bütününe ilgilendirir ve yargıcın o davadan el çekmesi sonucunu doğurur. Böyle bir karar üzerine görevli yargı yerinde dava açılmalıdır. Halbuki yargıç bekletici soruna karar vermekle davadan el çekmemekte sadece davanın bir bölümü için taraflara süre vermekte ve yargılamayı ertelemekte ve bu sorunun çözümünden sonra davayı görmeye devam etmektedir.

IV — Bekletici Sorun Saymanın Etkileri

Mahkemelerin bizzat çözümleyemeyecekleri sorunları, gördükleri davaya doğrudan etkisi olmak kaydıyla, bekletici sorun sayıp yargılamayı erteleyeceklerini söyledik. Böyle bir karar vermiş olan yargıç, görevli mahkeme tarafından verilecek karar ile bağlı sayılacak mıdır?

⁹⁴) Orman sayılmağa ilişkin ve Zonguldak Kömür İşletmelerine irtifak hakkı tanınan alanın orman sahası dışına çıkarılıp, çıkarılmayacağı hususunun açıklanması ve bu işlemlerin manâ ve kapsamlarının saptanması konusunda açılan davada, 521 sayılı Yasanın 30. maddesinin (E) bendi uyarınca adli yargı kararı olmadan Danıştayda yorum davası açılmıyacağı 8.D. 19.9.1970, E.70/1492, K.70/1977 (Müderrisoğlu, s. 100).

Bir görüşe göre yargıç görevli mahkemenin kararı ile bağlı değildir. Diğer mahkemenin kararı, kendisinin gördüğü dava için kesin hüküm kudreti'nde sayılmayıp, sadece «mantık kudreti» taşır⁹⁵.

Diğer bir görüş ise, mahkeme görmekte olduğu dava ile ilgili sorunun çözümünü başka bir yargılama makamına bırakmış ise, bu hal, o makam tarafından verilecek karara yargıcın uyacağını gösterir⁹⁶.

Bize göre ise, bekletici sorun saymanın zorunlu olup olmadığına göre ayırım yapmak gerekir. Bekletici sorun saymanın zorunlu olduğu hallerde, mahkeme diğer mahkemenin kararı ile bağlıdır. Nitekim bekletici sorun saymanın zorunlu olduğu, Anayasaya aykırılık iddiası üzerine mahkeme Anayasa mahkemesinin kararı ile bağlıdır. (Anayasa, m. 151/IV). Yine vatandaşlık uyuşmazlıkları ile ilgili Danıştayın kararı kesin olup mahkeme bu karar ile bağlıdır (Vatandaşlık Kanunu, m. 41/III).

Bekletici sorun sayılmasının yargıcın takdirine bırakıldığı durumlarda ise, yargıcın yargılamayı ertelemesi, diğer mahkemenin vereceği karar ile bağlı olacağını ifade etmez. Fakat bu konudaki karar kesin hüküm ise, kesin hüküm hakkındaki genel prensiplerden dolayı, yargıç bu karar ile bağlıdır⁹⁷.

Bekletici soruna karar veren mahkeme, diğer mahkemede bekletici sorun hakkında karar verilene dek yargılamayı ertelemelidir. Nitekim kesinleşmemiş hüküm bozulabileceğinden ve bozmadan sonra başka şekilde karar verilebileceğinden, mahkemenin bozmadan önceki yanlış karara göre hüküm vermiş olması hali doğacaktır ki, bekletici sorun yapılmasından beklenen (çelişik kararların verilmesini önlemek) fayda elde edilemeyecektir⁹⁸.

Mahkemenin bekletici sorun hakkında verdiği karar bir ara kararı olması sebebiyle, daha sonra bu kararından dönmesi olasıdır. Ancak bekletici sorun saymanın zorunlu olduğu durumlarda mahkemenin bekletici sorun saymadan dönmesi olası değildir. Yine, mahkeme hem davayı sona erdirip hem de bekletici sorun hakkında karar veremez⁹⁹.

⁹⁵) **Erem**, s. 4. Erem bu görüşü isabetli bulmaktadır. **Kunter** de aynı fikirde olup, mahkemenin ilgiliye süre vermesinin netice ile bağlı kalmamak anlamı taşıdığını belirtmektedir, s. 224.

⁹⁶) **Erem**, s. 4, bu görüşün de savunulduğunu belirtiyor.

⁹⁷) **Gaupp/Stein/Jonas**, § 148 II 4.

⁹⁸) Tasarıdaki bekletici sorunla ilgili 220. maddenin gerekçesinde de, diğer mahkemede bekletici sorun hakkında kesin hükümle sonuçlandırılmasının anlaşılmasına kadar beklenmesi gerekir denilmiştir.

⁹⁹) Anayasa Mahkemesinin bu yoldaki bir kararı şöyledir: «Mahkeme hem davayı sona erdirip hem de Anayasa Mahkemesine başvuramaz. Çünkü davayı sona erdirmekle elinde bakmakta olduğu bir dava kalmayan mahkemenin, Anayasa mahkemesine başvurma yetkisi kalmaz» 17.2.1968, 55/63 (RG. 10.7.1969, S. 13245, s. 2)

Mahkemenin bekletici sorun sayıp ilgili tarafa dava açması için süre verdikten sonra ve verilen sürede dava açılmasına rağmen asıl davanın çeşitli sebeplerden dolayı (feragat, kabul, davanın geri alınması gibi) ortadan kalkması halinde, bunun diğer davaya etkisi olmayacaktır; zaten o dava bağımsız davadır¹⁰⁰.

Mahkemenin bekletici soruna karar verip yargılamayı ertelemesi halinde zamanaşımı işlemez. Dava açıldıktan sonra duran zamanaşımı, yargılamanın ertelenmesinde de durmaya devam eder. Nitekim, Uyuşmazlık Mahkemesinin Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Kanununun 18. maddesine göre, yargılamanın ertelenmesi halinde zamanaşımı süreleriyle öbür kanuni veya yargıç tarafından verilen süreler, işin yeniden incelenmesine başlanacağı güne kadar durur.

Bekletici soruna karar veren mahkemenin yargılamayı erteleyeceğini belirttik. Ancak bu erteleme, bu arada duruşma günü konulamaması anlamına gelmez. Tersine mahkemenin duruşma günü koymasının faydalı olacağı kanaatindeyiz. Böylelikle açılmış olan davanın sürüncemede bırakılması halinde (örneğin dosyanın işlemde kaldırılması) bekletici sorun hakkındaki ara kararından dönerek yargılamanın devamına karar verebilir.

Bir davanın görülmesi sırasında taraflardan biri başka bir mahkemede dava açtığını ve bu davanın görülmekte olan dava ile bağlantılı olduğunu ileri sürmesi halinde, bu mahkemeye dava açılıp açılmadığının sorulması ve açılmışsa ve gerçekten bağlantılı bulunuyorsa bekletici sorun sayılması gerekir¹⁰².

Bekletici soruna karar veren mahkeme, diğer davanın kesin hükümle sonuçlanması üzerine ertelediği yargılamaya devam eder.

¹⁰⁰) Anayasa Mahkemesinin bir kararındaki gerekçesi şöyledir: «... Bir aykırılık iddiasının bir mahkemece Anayasa Mahkemesine ulaştırılmasına karar verildiği takdirde, mahkemenin belirli bir davaya usulünce bakmakta olması yeterlidir. Bu durumun Anayasa Mahkemesinin işi incelediği tarihte dahi sürüp gitmesi gerekmez» (18.12.1967, 31./45, RG. S. 12878).

¹⁰¹) **Kunter**, s. 223 dn. 78.

¹⁰²) Haricen satılan yer hakkında elatmanın önlenmesi davasında, harici satış senedi için yürütmekte olan iptal davasının bekletici sorun olarak kabulü ve sonucunun beklenmesi gerekir. Davacı sulh mahkemesinde dava açtığını ve bekletici sorun teşkil ettiğini beyanla sonucunun beklenmesini istemiştir. Sulh hukuk mahkemesinde dava açıp açmadığının sorulması, açmışsa senet iptal davası, bakılan elatmanın önlenmesi davası için bekletici sorun teşkil etmesi itibari ile sonucunun beklenmesi gerektiği nedeni ile ... 8.HD. 18.5.1973. 2091/4378 (İKİD. S. 193-204, s. 1714).

V — Sonuç

Böylece bekletici sorun hakkında incelememizi bitirmiş oluyoruz. Bekletici sorun hakkında, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda genel anlamda bir hüküm bulunmadığı gibi içtihatlarla da açıklığa kavuşturulmamış ve hukukumuzda önemli bir boşluk olarak kalmıştır. Bu konu tasarılar da ele alınmış ise de tasarıların çeşitli nedenlerle kanunlaşamaması nedeniyle bu boşluk giderilememiştir. Bu boşluğun bir an önce açık bir hükümle doldurulması ve böylece uygulamanın açıklığa kavuşması sağlanmalıdır.

Uygulamada, mahkemenin görevi dışında kalan bir sorun çıktığı takdirde bunu bekletici sorun saymakta ve bu yönde dava açılması için süre verilmektedir. Bu konuda dava açılmışsa bu davanın sonucu beklenmektedir. Bir davanın en azından bir yıl devam ettiğini varsayarsak, asıl dava bir yıl ertelenmektedir. Bu sebeple, çözümü gerekli olmayan veya davayı uzatması söz konusu olan sorunlar hakkında bekletici sorun yapılmamalıdır.

Pozitif hukukumuzda mahkemenin bekletici sorun hakkında verdiği karar bir ara kararı olması sebebiyle, temyiz edilemeyeceğinden (esas hükümle temyizi dışında) gereksiz yere bekletici sorun yapılmasının önlenmesi için, bu karara karşı temyiz kaabiliyeti tanınmalıdır.

Birlikte görülen davalardan biri hakkında verilecek hüküm, diğer dava hakkında verilecek bir hukuki ilişkinin mevcut olup olmadığına kısmen veya tamamen bağlı ise, ikinci davanın birincisi için bekletici sorun yapılması gerekir. Böylelikle çelişik kararların verilmesi önlenmiş olur.

Bekletici sorun hakkında karar veren mahkeme, bu sorunun kesin hükümle sonuçlanmasına kadar yargılamayı ertelemelidir. Ancak bekletici sorun hakkındaki karar ve ara kararı olması nedeniyle, mahkeme daha sonra bu kararından dönebilir.

Bekletici sorun yapılması, zaman, emek ve masraf açısından usul ekonomisine aykırı olması nedeniyle, yapılacak düzenlemede bu hususun gözönünde tutulması gerekir.